

ALGUNES REFERÈNCIES A LA LLENGUA CATALANA EN AUTORS ALEMANYS ENTRE EL 1659 I EL 1800

Dos grans romanistes alemanys, Friedrich Diez i Wilhelm Meyer-Lübke, feren un paper important, àdhuc decisiu, en la qüestió del reconeixement del català com a llengua romànica independent. Pel que pertoca a Diez, Eva Seifert ha exposat la posició del mestre sobre la llengua catalana, en la seva contribució a l'homenatge a Antoni Rubió i Lluch.¹ Després d'haver considerat d'antuvi el català com un dialecte del provençal (*lato sensu*), el fundador de la lingüística romànica acabà reconeixent-li una personalitat pròpia, a la segona edició de la seva *Grammatik der romanischen Sprachen* (any 1856):

«Die katalanische Sprache, denn so dürfte man nach der zunächst liegenden Provinz die über den spanischen Osten und die Inseln sowie über die französische Provinz Roussillon verbreitete nennen, steht zur provenzalischen nicht eigentlich im Verhältnis einer Mundart; sie ist vielmehr ein selbständiges, mit ihr zunächst verwandtes Idiom, und nie hat man im Lande, wo sie geredet wird, wie viele seiner Dichter auch provenzalisch sangen, diese Sprache als die literarische anerkannt.»

Malgrat que l'esmentada posició de Diez era bastant clara, un altre gran mestre de la filologia romànica, W. Meyer-Lübke, hagué de fer veritables esforços per admetre que el català era una llengua romànica independent. Les seves idees quant al català evolucionaren d'una manera semblant a les de Diez. L'any 1925, Meyer-Lübke reconeix, al seu torn, la independència del català, llengua per la qual s'havia interessat amb anterioritat.²

D'aleshores ençà ningú no ha dubtat del fet que el català és una llengua romànica independent. També el gran mestre de la filologia hispànica, Ramón Menéndez Pidal, que, essent un jove professor, havia sostingut, l'any 1902,

1. EVA SEIFERT, *Das Katalanische in den Werken von Friedrich Diez*, HARILL, I, 193-199.

2. Vegeu, sobre aquest punt, les referències a Meyer-Lübke dins la biografia de Mn. Alcover: FRANCESC DE B. MOLL, *Un home de combat* (Palma de Mallorca 1961).

la tesi que el català estava vinculat al castellà, rectificà la seva posició, en escriure, més tard:

«El catalán es un idioma independiente, aunque tiene muchas relaciones con el lemosín y muchas también con el castellano.»³

Si per a tres dels més il·lustres romanistes no fou tasca fàcil de reconèixer la independència del català tant enfront del provençal com enfront del castellà, no ens ha de sorprendre que les idees que d'altres escriptors, no precisament filòlegs, dels segles XVII i XVIII tenien sobre el català fossin molt obscures, ni que llurs opinions fossin de vegades arbitràries.

He cregut que, en un homenatge al gran codificador de la llengua catalana, algunes referències al català per part d'autors alemanys anteriors a Diez podrien no mancar d'interès, bé que es tracti d'un interès més aviat històric i anecdòtic que no pas pròpiament filològic. Així he anat examinant una sèrie de relacions de viatges i enciclopèdies d'alemanys, escrites entre el 1659 i el 1799.

El primer diccionari català-alemany i alemany-català, publicat a Perpinyà, l'any 1502, per l'alemany Juan Rosembach, sota el títol *Vocabulari molt profitós per apendre lo Catalan Alemany y lo Alemany Català*,⁴ no pot ésser valorat com a testimoniatge d'allò que aleshores sabien i pensaven els alemanys sobre el català, per tal com el seu autor visqué en terres catalanes.

Pel que fa a d'altres autors, haig de reconèixer que la collita ha estat modesta. Però el fet té una doble explicació: d'una banda, la llengua i la literatura catalanes es trobaven, al segle XVIII, en plena decadència, i, per tant, hom en sabia molt poc, o no en sabia gairebé res, en un país aleshores tan llunyà com Alemanya; d'altra banda, la tendència general del segle de la Il·lustració es decantava a conrear les grans llengües literàries i a menysprear les «llengües regionals» i els dialectes. Només caldrà recordar, de passada, que, en aquell mateix segle, Frederic II de Prússia, que considerava l'alemany del seu temps com una llengua basta i pròpia de soldats i de camperols, escriví la seva correspondència en un francès tan elegant que en algunes històries de la literatura francesa hom l'ha tractat com si fos un autor de llengua francesa.

Si tenim en compte aquesta situació peculiar del Segle de les Llums, comprendrem que els qui escrivien relacions de viatges al segle XVIII, més que de les llengües regionals o dels dialectes, ens parlin del comerç i de la indústria, dels monuments artístics, etc., de les terres que havien recorregut, i,

3. MOLL, *op. cit.*, 67.

4. Edició en facsímil segons l'únic exemplar conegut, acompanyada de la transcripció, d'un estudi preliminar i de registres alfabètics, per PERE BARNILS, *BF*, VII.

sobretot, de tot allò que estava relacionat amb el «progrés». Per això penso que les poques referències que he pogut recollir, i fins i tot l'absència de testimoniatges sobre la llengua catalana, no deixaran de tenir interès per a la història de les idees sobre la llengua catalana fora de la Península, història que encara no ha estat escrita.

En un curiós «llibre de síntesi» sobre Espanya, publicat cap al 1690 a Nuremberg, amb el títol *Hellpolierter Spiegel des Weltberühmten Hispanischen Königreiches*,⁵ l'autor es refereix a les llengües d'Espanya, però només esmenta el basc, el castellà i l'àrab (el qual, segons l'autor, continuava parlant-se en poblacions habitades en altre temps per «sarraïns»). L'autor, que subratlla que l'«espanyol més bell és el que hom parla a Castella, com l'italià més pur és el que hom parla a la Toscana», ni tan sols esmenta el català ni tampoc el gallec.⁶

Una de les grans enciclopèdies alemanyes del segle XVIII, el *Grosses Vollständiges Universal-Lexikon aller Wissenschaften und Künste*, vol. 38, (Leipzig i Halle 1743) conté, dins l'article dedicat a Espanya, un paràgraf sobre la llengua (Spanien: Sprache). El seu autor es refereix, de primer, a l'origen llatí de l'espanyol, i als seus superstrats gòtic i aràbic, i afirma que on l'espanyol es parla més bé és a Castella, d'una manera especial a Burgos i a Valladolid. A diferència de l'autor del *Spiegel* del 1690, recull a continuació el fet que a Catalunya i a València hi ha una altra llengua, que ell però considera un «dialecte corrupte». Heus ací les seves paraules:

«Die Sprache unterdessen, welche man in Valencia und Catalonien redet, ist nach einer verderbten Mund=Art eingerichtet. Man hat immer gemeynet, dass es eben nicht noethig sey, auf die Erlernung der Spanischen Sprache viel Zeit zu verwenden.»⁷

5. El títol complet de l'obra és el següent: *Hellpolierter Spiegel des Weltberühmten Hispanischen Königreichs. Ausführliche Vorstellung aller Provinzien, Laender, Staedte, Erz- und Bisthuemer, Vestungen und Schloesser, derselben Lage(r), Fruchtbarkeit, Groesse, Seltenheiten, Regierungs-Form Gluecks- und Ungluecks-Faelle betreffend Samt beygejuegter accurater hand-carte dieses Reichs und Abrissen derselben beruehmtesten Staedten. Ans Liecht gegeben von David Funken. Kunst- und Buchhaendlern in Nürnberg (1690).*

6. Diu literalment: «Die Sprache dieser Nation belangend / so ward vor Zeiten in Hispanien geredet / wie noch jetzt in Biscaya: welches die Cantabrische Sprache genennet / und von etlichen vor eine Haupt-Sprache gehalten wird. Sonder Zweiffel ist sie / mit den ersten Inwohnern / aus Africa hinüber gekommen: wie sie dann recht barbarisch lautet / und mit keiner von den Europaeischen einstimmet. Nachmals haben die Roemer / wie sie pflagen / ihr Latein eingefuehrt: welches / durch die letztere Wendische und Gothische Teutsche Einwohner / gleichwie in Italien und Gallien / zerkrueppelt und in heutiges Halb-Latein verwandelt worden. Sie hat aber doch / vor der Italiaenischen und Franzoesischen / noch das reinste Latein behalten: wie dann P. Merula Cosmograph. part. 2. 1. 2. c. 8. eine Epistel vorleget / welche mit einerley Worten zugleich Spanisch und Latein schreibt. Sonsten wird die spanische Sprach in Castilien / gleichwie die Italiaenische in Toscana / am schoensten; in theils Orter aber / wo vordessen die Saracenen wohnten / zugleich noch Arabisch geredet.»

7. Traducció: «Això no obstant, la llengua que es parla a València i a Catalunya

Si de les enciclopèdies passem als llibres de viatges, trobem una primera allusió a la llengua catalana dins la curiosa relació d'un viatge per Espanya, escrita per Hieronymus Welsch, i publicada a Stuttgart l'any 1659.⁸ En referir-se a la llengua parlada a Barcelona, diu:

«Die Sprach ist sehr schlecht und *corrupt*, also dass ich — als der der rechten Spanischen Sprach selbst noch nicht genugsam berichtet gewesen — gar übel zurecht kommen mögen.»⁹

En una altra relació de viatge, *Neueste Reisen durch Spanien*, de Johann Jacob Volkmann,¹⁰ publicada l'any 1785, trobem una referència al català que, si tenim en compte l'època en què fou escrita, hem de considerar força interessant. Diu així:

«Die übrigen Spanier verstehen den hiesigen Dialekt nicht, der sich dem Gascognischen und Provenzalischen nähert. Ueberhaupt muss man auch die Sitten und Gebräuche Spaniens nicht nach Catalonien beurtheilen, weil sie sehr verschieden sind. Die Catalonier wissen dieses auch, sie sehen sich gleichsam als ein abgesondertes Land an; und sagen daher, wenn sie eine Reise nach dem übrigen Provinzen vornehmen, sie wollen nach Spanien reisen.»¹¹

L'allusió a la semblança o afinitat del català amb el provençal i, sobretot, amb el gascó, feta per l'autor, ens fa pensar en treballs filològics del segle XX, que han posat en relleu aquest parentiu (com els de Rohlf's, Badia, etc.). Nogensmenys, el mateix autor, en referir-se a València, diu:

«In diesem Königreich wird ein Dialekt geredet, welcher mit dem Patois in Limosin in Frankreich viel ähnliches hat.»¹²

El mateix any 1785 fou publicada, a Berlín, la versió alemanya d'una obra escrita en francès per A. J. Cavanilles, sacerdot espanyol, amb l'objectiu

presenta la forma d'un dialecte corrupte. Però [a les terres de llengua catalana] hom ha pensat sempre que no calia dedicar molt de temps a aprendre la llengua espanyola».

8. *Reiss Beschreibung* von HIERONYM WELCH, Gedruckt zu Stuttgart / bey Johann Weyrich Rösslin / Verlegung Wolfgang dass Jüngern / und Joh. Andreae Endters., 1659.

9. Trad.: «La llengua és molt impura i corrupta, de manera que jo, que encara coneixia molt imperfectament la llengua espanyola correcta, vaig tenir moltes dificultats per a fer-me entendre».

10. *Neueste Reisen durch Spanien* von D. JOHANN JACOB VOLKMANN, Zweiter Theil, pàg. 340 (Leipzig, Caspar Fritsch, 1785).

11. Trad.: «La resta dels espanyols no comprenen el dialecte d'ací, que s'assembla al gascó i al provençal. D'una manera general, hom no pot jutjar els costums d'Espanya pels de Catalunya, perquè són molt diferents. Els catalans saben això, i consideren llur país com una cosa peculiar. Per aquesta raó, en emprendre un viatge a les altres províncies, diuen que van a Espanya.»

12. Pàg. 172. Trad.: «En aquest regne parlen un dialecte que s'assembla molt al patuès llemosí de França».

d'atacar i de rebatre allò que hom deia sobre Espanya dins la nova edició de la *Gran Enciclopèdia Francesa*.¹³ En fer l'apologia de la cultura espanyola, l'autor parla de la poesia castellana i «llemosina», és a dir, catalana.¹⁴ Per explicar als seus lectors el terme «llemosí», el traductor alemany diu, en una nota:

«Die Provenzalsprache, die auch die limosische [*sic*], und die katalanische hiess, blühte im elften, zwölften und dreizehnten Jahrhundert. Die kastilische bildete sich im zwölften Jahrhundert.»¹⁵

Un altre viatger del final del segle XVIII, Christian August Fischer, la relació del qual porta per títol *Viatge d'Amsterdam a Gènova, passant per Madrid i Cadis, els anys 1797 i 1798*,¹⁶ té un concepte molt negatiu de la llengua catalana. Diu (pàgs. 487-488):

«Bey der Vereinigung so viel politischer, merkantilischer und gesellschaftlicher Vortheile, dürfte Barcelona einem Fremden vor allen übrigen spanischen Städten ohne Ausnahme zu empfehlen seyn, wenn nur ächt-castilianisch hier gesprochen würde. Dieses geschieht zwar in den Canzleyen, und auch unter den Vornehmen; allein die allgemein herrschende Sprache ist ein "Patois" das einigermassen dem Provenzalischen gleicht, und wobey die Aussprache und die Endungen spanischer und französischer Wörter oft sehr komisch vermischt werden. Man hat eine Menge kleiner Nachspiele "Saynetes" in diesem Dialekte, deren "Vis comica" nicht wenig dadurch vermehrt wird.»¹⁷

Seguint l'exemple del seu germà Alexandre, que havia fet un viatge per Espanya entre el desembre de 1798 i el juny de 1799, Wilhelm von Humboldt emprengué des de París el seu primer viatge a Espanya a la fi del 1799; a l'estiu del 1800 tornava a la capital francesa. Ací no cal recordar la importància i la ressonància de les recerques que l'il·lustre polígraf alemany féu

13. ANTONIO J. CAVANILLES, *Observations sur l'article «Espagne» de la nouvelle Encyclopédie*. A Paris, chez Alex. Jombert jeune, 1784.

14. Pàg. 130 de la traducció alemanya publicada, sota el títol *Don A. J. Cavanilles über den gegenwärtigen Zustand von Spanien*, a Berlín, l'any 1785.

15. *Loc. cit.* La citació, traduïda al català, és així: «La llengua provençal, anomenada també llemosina i catalana, florí als segles XI, XII i XIII. La castellana es formà al segle XII.»

16. CHRISTIAN AUGUST FISCHER, *Reise von Amsterdam über Madrid und Cadix nach Genua in den Jahren 1797 und 1798* (Berlín 1801).

17. Trad.: «Si prenem en consideració tots els avantatges polítics, mercantils i socials que té Barcelona, aquesta ciutat seria la més recomanable a un estranger, abans que cap altra ciutat espanyola sense excepció, si només s'hi parlava el veritable castellà. Això passa a les cancelleries i entre la gent de classe elevada; però la llengua corrent que hom sent és un *patuès* que s'assembla més o menys al provençal, en el qual la pronunciació i les terminacions de mots espanyols i francesos són sovint barrejades d'una manera molt estranya. Hi ha una colla de sainets en aquest dialecte, la «vis comica» dels quals és encara refermada per aquest fet.»

sobre la llengua basca. Per això mateix és més de remarcar que no vagi escriure res sobre la llengua catalana. En llegir la relació del viatge de Wilhelm von Humboldt per Espanya trobem una sola referència al català;¹⁸ és aquesta:

«Katalonien wird von Französischen Reisenden nicht selten noch als eine Fortsetzung Frankreichs angesehen. In der That erhalten sich auch noch bis Barcelona hin gewissermassen Französische Sitten und Französische Gemütlichkeit; die Sprache des Landes ist nur ein verschiedener Dialekt von der des mittäglichen Frankreichs, und diese ganze Küste des Mittelmeers theilte lange Zeit hindurch dieselben Schicksale...»¹⁹

Aquesta opinió de l'erudit alemany té una importància particular, car, bé que ell no fou un romanista en el sentit propi del mot (la romanística encara havia de trigar dos decennis a constituir-se), tanmateix no deixava de posseir una cultura filològica àmplia i sòlida. Vint anys després, l'any 1820, Diez²⁰ es referia per primer cop als «Catalonier».

Intentant de recapitular el que precedeix, podem observar, en els autors alemanys anteriors a Diez, tres posicions diferents sobre la llengua catalana. En primer lloc, una manca gairebé absoluta de notícies sobre el català, per raó de les circumstàncies esmentades. Després, una certa molèstia d'alguns viatgers davant el fet que llurs coneixements de castellà els servien de ben poca cosa a Catalunya (H. Welsch i Ch. A. Fischer), per la qual cosa qualificaven el català de «llenguatge corrupte». Per fi, la classificació del català, i, en algun cas, del valencià, com un dialecte del provençal o «llemosí» (i no oblidem una al·lusió concreta a l'afinitat entre català i gascó).

Aquesta darrera posició, de col·laboradors d'enciclopèdies, de viatgers cultes i àdhuc d'un filòleg (la qual, per cert, tenia una base més intuïtiva que científica), durant els segles XVII i XVIII, no deixa d'ésser curiosa i fins i tot significativa, si l'examinem des dels nostres temps en què els romanistes encara no s'han posat d'acord sobre si el català és una llengua ibero-romànica, una «llengua pont», o una llengua gallo-romànica.

GÜNTHER HAENSCH

Universitat d'Erlangen - Nuremberg.

18. WILHELM VON HUMBOLDTS *Gesammelte Schriften*, Dritter Band (Berlin 1904), 122.

19. Trad.: «Catalunya és considerada no poques vegades com una prolongació de França. Així ho han dit sovint els viatgers francesos. En efecte, diversos costums francesos, i la comoditat i la intimitat franceses s'han conservat fins a Barcelona. La llengua del país no és sinó un dialecte peculiar de la llengua del migdia de França, i tota aquesta costa del Mediterrani estigué lligada per molt temps a la mateixa sort.»

20. SKIFERT, *op. cit.*, 3.